

UO‘K:796.853.23:012.11:12

**PARA DZYUDO MASHG‘ULOTLARIDA XARXIL KURASH TURLARI
TEXNIKLARIDAN FOYDALANISHDA INNOVASION PEDAGOGIK
TEXNOLOGIYALARI**

To‘ychiyev T. S.

Namangan davlat universiteti San‘at va Sport fakultet Sport turlari nazariyasi va metodikasi kafedrası pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dotsent

E-mail: tohirtujcv8@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17517356>

Annotatsiya: mazkur ilmiy maqolada *adaptiv* ko‘zi ojiz va zaif ko‘ruvch o‘smir dzyudochilarni xarxil kurash turlari texniksi innovasion pedagogik texnologiyalarni qo‘llashda usullari o‘quv yig‘in mashg‘ulotlari ta‘sirida jismoniy rivojlanishi o‘zgarishi haqida nazariy ma‘lumot va amaliy tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: adaptiv, innovasion, pedagogik, texnologiyalarni, ko‘zi ojiz va zaif ko‘ruvchi, jismoniy rivojlanish, morfologiya, antropometriya, dzyudo sport, xarxil, turlari, kurash, to‘garaklari, o‘smir, mashg‘ulotlar.

**ИННОВАЦИОННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В ИСПОЛЬЗОВАНИИ
ТЕХНИКИ БОЕВЫХ ИСКУССТВ В ТРЕНИРОВКЕ ПАРА-ДЗЮДО**

Тойчиев Т. С.

Наманганский государственный университет, факультет искусств и спорта Кафедра теории и методики спорта, PhD, доцент

E-mail: tohirtujcv8@gmail.com

Аннотация: в данной научной статье представлены теоретические сведения и практические рекомендации по изменению физического развития адаптивно слепых и слабовидящих дзюдоистов подросткового возраста под влиянием тренировочных занятий с использованием инновационных педагогических технологий по различным видам техники борьбы.

Ключевые слова: адаптивные, инновационные, педагогические, технологии, слепые и слабовидящие, физическое развитие, морфология, антропометрия, дзюдо, различные, виды, борьба, клубы, подростки, обучение.

**INNOVATIVE PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN USING MARTIAL ARTS
TECHNIQUES IN PARA JUDO TRAINING**

Tuychiyev T. S.

Namangan State University, Faculty of Arts and Sports Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Department of Theory and Methodology of Sports, Associate Professor

E-mail: tohirtujcv8@gmail.com

Abstract: adaptive, innovative, pedagogical, technologies, blind and visually impaired, physical development, morphology, anthropometry, judo sport, various, types, wrestling, clubs, teenagers, training.

Keywords: this scientific article presents theoretical information and practical recommendations on the changes in the physical development of adaptively blind and partially sighted adolescent judo players under the influence of training sessions using innovative pedagogical technologies in various types of wrestling techniques.

TADQIQOT MAVZUSINING DOLZARBLIGI

Imkoniyati cheklangan nogironligi bo'lgan iqtidorli yoshlarni tanlab olish mashg'ulot faoliyati samaradorligini oshiruvchi umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarlikning o'ziga xos ravishda farqlanuvchi xususiyatlari, ularni texnik-taktik tayyorgarlik vositalari bog'liq holda rivojlantirishning ilmiy, nazariy va uslubiy asoslari tanlash va yo'naltirish muhim ahamiyat kasb etadi. "Shu bilan birga, jismonan ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi bo'lgan o'smirlarni sport bilan shug'ullanish uchun zarur shart-sharoitlar yaratish, ularning xalqaro sport maydonlarida munosib ishtirok etishini ta'minlash va davlat tamonidan qo'llab-quvvatlashga aloxida e'tibor qaratilmoqda". Bugungi kunda dolzarb bo'lgan paraolimpiya sport mashg'ulotlarini optimallashtirish va sport faoliyatini samaradorligi va ishonchliligini oshirish kabi o'ziga hos vazifalarni hal etish bilan bog'liq muammolarga katta e'tibor qaratilmoqda. Shunga qaramay ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi o'smirlarning yosh bo'yicha sport mashg'ulotlarini optimallashtirishning asosiy yo'nalishlarini ishlab chiqish bilan bog'liq ayrim jihatlari hozirga qadar yetarlicha tadbir qilinmagan va tajribada asoslab berilmagan. Hozirda dunyoning nafaqat rivojlangan balki, endigina rivojlanayotgan mamlakatlarida sportning barcha turlarini rivojlantirish uchun ko'plab ishlar amalga oshirmoqda. Sport sohasi mutaxassislarining ilmiy izlanishlari natijasida kundan kunga dzyudo sportga oid yangiliklar yaratilmoqda va ushbu ilmiy tadqiqotlarning amaliy isboti sifatida, har to'rt yilda o'tkazib kelinayotgan Paralimpiyada o'yinlari va Jahon chempionatlaridagi natijalarni misol qilish mumkin.

Bunday yuksak natijalarga erishish uchun nafaqat sportchining mehnati, uning murabbiyi, shifokori, psixologi va jamiyatdagi ular uchun yaratilgan sharoitning ham o'rni beqiyosdir. Albatta dzyudo sport sohasida ilmiy izlanayotgan tadqiqotlarining bunday natijalarga erishishlari uchun xizmatlari juda yuqori chunki, ular tomonidan yaratilgan yangi metodlar va vositalarsiz bunday natijalarga erishish mushkul bo'ladi. Albatta, ushbu jarayonni boshlanish nuqtasi maktab yoshidagi ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi o'smirlarni dzyudo sport to'garaklarini to'g'ri va muvofiq tashlik etilishiga bog'liq bo'ladi. Mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sportni yanada ommalashtirishda bo'yicha bir qator ishlar amalga oshirilib kelinmoqda. Bu borada malakali kadrlarni tayyorlashning sifatini oshirib borish zarurdir. Bizga ma'lumki malakali mutaxassislarni tayyorlash bo'yicha bar qancha qarorlar qabul qilindi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Shavkat Mirziyayev Miromonovich tomonidan 2020 yil 24 yanvardagi PF-5924-son "O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va sportni takomillashtirish va ommalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmon, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 18 maydagi PQ-5114-son "Paralimpiya harakatini rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori hamda mazkur sohaga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga muayyan darajada xizmat qiladi.

TADQIQOT MAQSADI

Sport maktablarida para dzyudochilarga mashg'ulot jarayonida innovasion pedagogik texnologiyalardan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi para dzyudochilarning faoliyatida xarxil kurash turlari texnik usullaridan mashg'ulot foydalanish murabbiylarga motivatsiyasini oshirish, darslarni nazariy va amaliy yo'naltirish, binobarin, ularning nazariy-pedagogik faoliyatida para dzyudo'chilarni maxsus jismoniy tayyorgarligini takomillashtirish uslublariga erishish imkonini beradi. Hozirgi kunda murabbiylar adaptiv mashg'uloti jarayonida turli pedagogik yangiliklardan foydalanmoqdalar. Bu jarayon mashg'ulot jarayonining pedagogik nazariyasi va amaliyotida sezilarli o'zgarishlar bilan birga kechadi. Mashg'ulot para dzyudoda o'zgarish mavjud: turli mazmun, turli yondashuvlar, turli qonuniyatlar,

turli munosabat, turli xulq-atvor va boshqa pedagogik mentalitet. Mashg'ulot mazmuni yangi ko'nikmalar, qobiliyatlarni rivojlantirish, axborotni boshqarish, texnika va taktika mashg'ulot muammolarining ijodiy yechimlari bilan boyitilib, mashg'ulot dasturlarini individuallashtirishga qaratilgan.

Innovation pedagogik texnologiya murabbiylarning para dzyudochiga ta'sirini tashkil etishdagi nazariy ahamiyatli ko'nikmalari tizimini ochib beradi, pedagogik faoliyatning texnologik xususiyatini pedagogik taxribada samaradorligini asoslash.

Sport maktabi mashg'uloti jarayonini tashkil etish jarayonida qo'llaniladigan mashg'ulot texnologiyalarining innovation xususiyatini zamonaviy sharoitlarda Olimpiya va paralimpiya sport turlariga tayyorlash markazi va ixtisoslashtirilgan maktab internati mashg'ulot muassasalari tanlovida eng muhim vositalardan biriga aylanmoqda. Para dzyudoga mashg'ulotga yangilik kiritish natijada bo'lajak mutaxassislarni tayyorlash sifatining oshishiga olib keladi. O'z navbatida, mashg'ulot sifati, mavjudlik va samaradorligini, uning uzluksiz va innovation xususiyatini yaxshilash, "Nurli maskan" ixtisoslashtirilgan maktab internati tahsil oluvchi ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi bolalar va o'smir dzyudochi yoshlarning ijtimoiy harakatchanligi va faolligini oshirish, turli mashg'ulot muhitlariga jalb etish mashg'ulot ta'minlash va sportchilarining farovonligini oshirishning muhim tayorgarlik jarayonidan olingan.

TADQIQOTNI TASHKIL QILISH USLUBLARI

Innovatsiyalar sportchining har qanday individuallashtirishga faoliyatiga xosdir va shuning uchun tabiiy ravishda o'rganish, tahlil qilish va amalga oshirish mavzusiga aylanadi.

Innovatsiyalar o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi, ular alohida murabbiylar va butun jamoalarning ilmiy izlanishlari, ilg'or pedagogik tajribalari natijasidir. Bu jarayon o'z-o'zidan bo'lishi mumkin emas, uni boshqarish kerak. Hozirgi kunda zamonaviy jamiyat har qanday faoliyat sohasida mutaxassis shaxsiga yangi talablarni qo'yadi. Ularda harakatchanlik, raqobatbardoshlik, kompetentlik, uzluksiz nazariy va sportchining rivojlanishga tayyorlik, o'z-o'zini tarbiyalash va o'z-o'zini rivojlantirish kabi xislatlar bo'lishi kerak. Bundan tashqari, u o'z nazariy faoliyatining faol sub'yekti bo'lishi, innovation fikrlash turiga ega bo'lishi, ijodiy shaxsiyatga ega bo'lishi, o'zgaruvchan mehnat sharoitiga tez moslashishi va, albatta, tanlagan sportini juda yaxshi bilishi kerak. Mashg'ulotga innovation yondashuvlar haqida gapirganda, "pedagogik texnologiya", "innovatsiya", "innovation mashg'ulot texnologiyasi", "mashg'ulotda innovatsiya" kabi tushunchalarga e'tibor qaratish lozim. Mashg'ulot jarayoniga innovation texnologiyalarni joriy etish mashg'ulot samaradorligini oshirishga, shu sababli bo'lajak mutaxassislarni yanada yaxshiroq tayyorlashga yordam beradi.

TADQIQOT NATIJALARI VA MUHOKAMASI

Rivojlanayotgan tizimlar uchun xosdir. Mashg'ulot tizimlarini rivojlantirishda innovation jarayonlar quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi: yangi mashg'ulot mazmunini shakllantirish, yangi pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etish hamda yangi turdagi mashg'ulot dasturini ishlab chiqish. Bundan tashqari, qator mashg'ulot muassasalarining pedagog xodimlari pedagogik fikr tarixiga aylangan yangiliklarni amalga oshirish bilan shug'ullanadilar.

M. M. Potashnik va V. S. Lazarevning so'zlariga ko'ra, mashg'ulotdagi innovatsiyalar yangi elementlarni bir holatdan ikkinchi holatga o'tishiga olib keladigan tizimga kiritadigan maqsadli o'zgarishdir. "Yangilik o'z-o'zidan tugashi, ya'ni yangilik uchun yangilik bo'lmasligi shubhasizdir. Zarur bo'lgandagina amalga oshiriladi va shu tufayli sport maktabida bolalar va usmirlar sport jarayonida sifat jihatdan o'zgarish yuz beradi.

Innovation pedagogik texnologiyalarning quyidagi yo'nalishlari mavjud:

- mashg'ulotning barcha sub'yektlari (murabbiy va sportchilar)ning kompetensiyalari, umumiy va nazariy madaniyatini rivojlantirishga hissa qo'shadigan innovasion mazmun.

- mashg'ulotning barcha sub'yektlarining vakolatlarini va samarali o'zaro munosabatlarini rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulot va tarbiyaning faol va interfaol shakllari, usullari, vositalari.

- belbog'li kurash, informasion, texnologik, tashkiliy va kommunikasion komponentlarga asoslangan mashg'ulot jarayoniga innovasion texnologiyalarni joriy etish yo'llari.

Bu sohalarga sport maktabida bolalar va usmirlar mashg'ulot jarayonining sifati va mazmunini takomillashtirishni nazarda tutuvchi innovasion mashg'ulot texnologiyalari kiradi.

Zamonaviy innovasion texnologiyalarni amaliyotda qo'llash, hisobga olish zarur:

- zamonaviy insoniyat fani yutuqlaridan foydalanish;

- ilg'or pedagogik tajribaga tayanish.

Murabbiy harakatlarining texnologik samaradorligini aniqlashda mashg'ulot jarayoni belbog'li kurashni para dzyudoga o'zaro aloqasining amaliy tomonini o'rganish bu o'zaro ta'sirni: uning asoslarini, tuzilishini, vazifalarini, prosessual va psixologik xususiyatlarini aniqlashni zarur qilib qo'yadi. Shu bilan birga, o'zaro ta'sirning dastlabki bosqichi murabbiyning butun texnologik yo'naltirgan ta'siriga alohida e'tibor qaratish lozim.

Pedagogik texnologiya bu texnologiyaga va ularning samaradorligini yetarli darajada yuqori darajada kafolatlaydigan pedagogik qonuniyatlar, maqsadlar, tamoyillar, mazmun, shakl, metod va vositalarni loyihalash va amalda qo'llash tizimidir. Innovasion pedagogik texnologiya-muvaffaqiyatni kafolatlovchi pedagogik harakatlarni ilmiy ishlarda aniq asoslash. Pedagogik texnologiyani ishlab chiqish jarayoni intizomning mazmunini, mashg'ulot jarayonini tashkil etish shakllarini loyihalash, urgatish usullari va vositalarini tanlashni o'z ichiga oladi.

Texnologiya deganda, mashg'ulot jarayonida qo'llaniladigan o'ziga xos dastur sifatida mashg'ulotdagi algoritm tushuniladi maqsadga erishishga - muayyan shaxsiy fazilatlar, bilim ko'nikmalari, fikrlash usullari va muayyan munosabatlarni shakllantirishga olib keladi. Pedagogik texnologiya o'z ichiga "muvaffaqiyatni kafolatlovchi pedagogik jarayonlarni qat'iy ilmiy ishlarva aniq takror ishlab chiqishni oladi."Pedagogik texnologiyaning o'ziga xos xususiyatlarini belgilovchi xususiyatlar muvaffaqiyat garovi, ya'ni maqsadga erishish, ilmiy ishlarva loyihalananayotgan pedagogik jarayonni ko'paytirish aniqligi. Pedagogik texnologiyalarning muhim xususiyatlari:

- diagnostik maqsadni shakllantirish, samaradorlik-maqsadlarga kafolatli erishish va mashg'ulot va tarbiya jarayonining samaradorligini ta'minlash;

- iqtisodiy samaradorlik sport vaqti zahirasini qidirish, pedagogik ishni optimallashtirish, qisqa vaqt ichida mumkin bo'lgan maksimal natijalarga erishish;

- moslashuvchanlik-aniq belgilangan maqsadlarga izchil yo'naltirilgan operativ muloqotni amalga oshirish qobiliyati;

Usuli qaratilgan murabbiy, texnologiya murabbiy va sportchi o'rtasidagi o'zaro munosabatga e'tibor beradi, natijani bashorat qiladi va ishni optimallashtiradi.

M. I. Maxmutovning fikriga ko'ra, mashg'ulot texnologiyasini tanlash mezonlari: maqsadli yo'nalish, mazmunning xususiyatlarini hisobga olgan holda, o'qitishni individuallashtirish va farqlash, murabbiyning texnologiyani, iqtisodiy samaradorlikni va moddiy texnik xavfsizlikni amalga oshirishga tayyorligi. Tanlangan mezonlar umumiy didaktik xarakterga ega bo'lib, har qanday mashg'ulot muassasasini tanlashda qo'llaniladi, lekin o'qitish texnologiyalarining o'zi amalga oshiriladigan mashg'ulot muassasasi turiga qarab ayrim o'ziga xosliklarga yega bo'ladi.

Mashg'ulot texnologiyalaridan keng foydalanish pedagog kadrlarga mashg'ulot vaqtdan

unumli foydalanish va sportchilarning mashg'ulotda yuqori natijalariga erishish imkonini beradi. Mashg'ulot islohotlari sharoitida Sport maktabi mashg'ulotida turli pedagogik yangiliklarni joriy etishga qaratilgan innovasion faoliyat ayniqsa muhim ahamiyat kasb etdi. Ularda didaktik jarayonning barcha jihatlari: uni tashkil etish shakllari, o'qitish mazmuni va texnologiyalari, sport-biluv faoliyati yoritildi. Innovasion mashg'ulot texnologiyalariga quyidagilar kiradi:

- Interfaol mashg'ulot texnologiyalari: o'qitishning psixologik nazariyasida interfaol mashg'ulot inson munosabatlari psixologiyasiga asoslanadi. Interfaol mashg'ulot texnologiyalari sport faoliyatining sub'yektlari sifatida murabbiy va sportchi o'rtasidagi munosabatlar va o'zaro munosabatlar jarayonida bilim olish, ko'nikma hosil qilish yo'llari sifatida qaraladi. Ularning mohiyati shundaki, ular nafaqat idrok, xotira, diqqat jarayonlariga, balki, eng avvalo, ijodiy, unumli fikrlash, xulq-atvor va muloqotga asoslanadi. Shu bilan birga mashg'ulot jarayoni shunday tashkil qilinadiki, sportchilar bir-birlari bilan muloqot qilishni, o'zaro muloqot qilishni o'rganadilar, tanqidiy fikrlashga o'rganadilar va murakkab muammolarni tahlil asosida hal qiladilar.

XULOSA

Zamonaviy innovasion pedagogik texnologiyalar mashg'ulot jarayonida kirish talabalar o'rtasida bilim chuqurligi va kuchini ishlab chiqish imkonini beradi, turli sohalarda ko'nikmalarini mustahkamlash, va texnologik fikrlash rivojlantirish, ularning mashg'ulot rejalashtirish qobiliyati, o'z-o'zini mashg'ulot faoliyati va mashg'ulotlari tashkil texnologik intizom talablariga qat'iy rioya odatlarni mustahkamlash uchun.

O'qitishda innovasion usullardan foydalanish tajribasiga asoslanib, ularning ba'zi afzalliklarini aniqlash mumkin: ular talabalarga yangi bilim olish uchun faol usullarni o'rgatishga yordam beradi; shaxsiy ijtimoiy faoliyatning yuqori darajasini egallash imkoniyatini beradi; talabalar o'rgana olmaydigan mashg'ulot sharoitlarini yaratadi; talabalarning ijodiy qobiliyatlarini rag'batlantiradi; kundalik hayot amaliyotiga yaqinroq o'rganishga yordam beradi, nafaqat bilim, balki intizom va qobiliyatlarni shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi prezidentining "Sport ta'limi tizimini tubdan
2. takomillashtirish orqali olimpiya va paralimpiya sport turlari bo'yicha sportchilar zaxirasini shakllantirish sifatini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2021-yil 5-noyabrdagi PQ – 5279 – sonli farmoni. Mabuot.uz
3. Kerimov.F.A. Sportda ilmiy tadqiqotlar. Toshkent "Ilmiy-texnika axboroti –
4. press nashriyoti" -2021.-68.b;
5. To'ychiyev.T.S Ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi bolalar va o'smirlarni jismoniy
6. shakllantirishda zamonaviy dzyudo pedagogik texnologiya elementlarini qo'llashning afzalliklari". Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani. - T. 2022, B.351-358.
7. Salomov.R.S Jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi. Darslik –Toshkent
8. 2014-yil 284 b;
9. Xamidjonov.A.U. Belbog'li kurash sport turiga bolalarni saralash tizimi va
10. mazmunini takomillashtirish Dissertatsiya chirchiq 2021 169-b.